

אמונתה של הכפירה

הרב ד"ר אליהו רחמים זייני
ערך: א"ש פלד.

האמונה שלו היתה מעוותת אך אין פה בעיית 'אין אלוהים', אלא חוסר התערבות של ה' בעולם. (גם אינשטיין, אגב, האמין בבורא, אך לא היא מוכן לאמץ את אפשרות התערבותו בחייו)². אצל ראשוני הפילוסופים היוונים, אנשים כמו ת'לס, אנקסימנדר והרקליטוס שחיו באיוניה- תורכיה, היו האמונה, הפילוסופיה והמדע שייכים אותו לעולם. הם רצו להבין מה אנו עושים כאן בעולם, שזו השאלה הראשונה של כל אדם מאמין.

גם בתוך עולמה של היהדות, מעולם לא היתה סתירה בין המימדים השונים של המציאות. הרמב"ם גדול הפוסקים, היה ספוג כולה ברוחה של האמונה, אף חולל את עיקרי האמונה המפורסמים המנחים את המאמין עד ימינו, ועם זאת היה איש מדע מהולל בדורו - רופא מהולל מומחה שחידש רבות בתחום, ואף אסטרונום. הרלב"ג- מגדולי חכמי ישראל המציא את השיטה האינדוקטיבית במתמטיקה. המהר"ל מפרג - היה מעורה עמוקות בכל החידושים בתחום האסטרונומיה, עד כי כאות הוקרה לפועלו נקרא אחד המכתשים על הירח על שמו: בקעת המהר"ל. הרב דוד גנץ תלמיד המהר"ל מפראג - היה ראש הסמינר האסטרונומי בפראג.

רק בעולם המערבי המודרני מופיעה התנגשות בין העולם הדתי למדעי.

הפרשנות הפונדמנטליסטית שהעניקה הנצרות לכתבי הקודש, והביסוס של האמונה על עקרונות נוקשים של דוגמה, יצרה התנגשות בלתי נמנעת בין הנצרות לבין החקירה החופשית והטבעית של השכל האנושי.

כך לדוגמה, אחת המחלוקות היותר סוערות בין עולם המדע לעולם הדת, סובבת את שאלת גיל העולם, והמחלוקת כולה מסתמכת על קריאה פונדמנטליסטית ופשטנית של התורה. קריאה הזרה

אחת התופעות המרתקות של העידן המודרני היא תופעת הכפירה.

יש כיום אנשים המעידים על עצמם: "אני לא מאמין". "אני כופר". "אני אתאיסט". "אני אגנוסטי". זה אפילו אופנתי לומר את זה. זה קצת כמו לומר: "אני נאור", "אני משכיל".

אך כמו כל תופעה מודרנית. גם זו צריכה בדיקה. האתאיזם נמצא בעולם בסך הכל כמאתים שנה, והוא מיוחד לאזור גיאוגרפי ולתרבות מסוימת. רק במערב מסתובבים להם אתאיסטים גאים. במזרח לא רק שלא מכירים בזה, אלא אפילו מתייחסים לכל התופעה בבוז מסויים.

משך כל ההסטוריה, משך כל תולדות הציוויליזציה האנושית, לא מצאנו תרבות אתאיסטית. מאז שחר ימיה דבוקה האנושות באמונה. אמונה באלילים, אמונה באלים, אמונה באל, אמונות מאמונות שונות, לעיתים קרובות בעייתיות ומקולקלות, חשוכות ונבערות, אכזריות ומטרפות - אך תיאוס כלשהו היה שם - ואיש לא העלה בדעתו את האפשרות של כפירה. מאז ומעולם היתה הדת הקטגוריה הקיומית היסודית של האנושות.

גם ביוון העתיקה, ערש המדע, מעולם לא כפרו בקיומו של אל. הפילוסוף היווני המפורסם אפיקורוס (שעל שמו נקראים היום אלו המצהירים על אי-אמונתם), לא היה חסר אמונה. הוא כפר בהשגחה האלהית, בהתערבות ה' בעולם, אך הוא עסק הרבה בענייני אמונה והשקפתו היתה תיאסטית, גם אם מסקנותיו זרות מאוד לתפיסתנו את האמונה.¹

¹. כך למשל הציע אפיקור סילוג'יזם לוגי להוכחת אי-התערבותו של האל בעולם, באופן הבא: טענה ראשונה: יש רשע וסבל מופרזים בעולם. טענה שניה: האל הוא כל יכול. טענה שלישית: האל הוא מקור הטוב. כאשר לוקחים את הטענה הראשונה כהנחת היסוד, אנו עומדים מול האופציה של היות האל כל יכול או היות האל חלש, בדיוק כמו האופציה של היות האל טוב או היותו אכזר. על כן, על פי אפיקורוס, האל הוא כל יכול ואכזר או חלש וטוב או חלש ואכזר, אך מתוך ההשקפה של עודף הרשע והסבל בעולם, הוא לעולם לא יכול להיות טוב. מתוך עולמו האילי של אפיקור לא היה ביכולתו להתעלות לרעיון האחדות

האלוהית של אל כל יכול וטוב הבורא את הרע כחלק מדרכו להיטיב, אך אין ספק שעולם הדיון שלו לא היה אתאיסטי.² אם כי קריאתו התיאולוגית המפורסמת כלפי אנשי תורת הקוונטים ש"אלוהים אינו משחק בקובייה", מעידה עליו שבכל זאת האמין בעולם טבעי מסודר שהבורא משיגה עליו.

או הארכיאולוגיים. שכן במקורות חז"ל מעולם, עד כמה שידיעתי מגעת, לא נטען שהתנ"ך הוא ספר היסטוריה, ובשום מקום לא נקבע שהתחיבה התורה למסור דווחים מדעיים מדויקים ומעודכנים בנושאי הקוסמולוגיה הפיסית, הגאולוגיה, הפרהיסטוריה או ההסטוריה האנושית... וכבר הרחיב בענין זה הרא"ה קוק בכתביו ע' אגרת צא, ע"א ד ה מד, ובאגרת קלד הוא כותב: 'על דבר הדעות הבאות ע"י המחקרים החדשים, שהם ברובם סותרים את פשטי דברי תורה. דעתי בזה היא, שכל מי שדעותיו ישרות ראוי לו לדעת, שאף שאין כל אמת מוכרחת בכל אותן החדשות, מ"מ אין אנחנו חייבים כלל להכחישן בבירור ולעמד נגדן, מפני שאין זה כלל עיקר של תורה לספר לנו עובדות פשוטות ומעשים שהיו. העיקר הוא התוך, ההסברה הפנימית שבהענינים, וזה יתרומם עוד יותר בכל מקום שנמצא כח סותר, שאנו מתעודדים להתגבר על ידו. עקרו של דברים נאמרו כבר בדברי הראשונים ובראשם במו"נ, והיום הננו מוכנים להרחיב את הדברים יותר. וכו' וכו' וכשאנו באים לידי מדה זו, אין אנו נזקקים עוד ללחום דוקא נגד הציור המתפרסם בין החוקרים החדשים, וכאשר אין אנו נוגעים בדבר נוכל לשפוט משרים, ועתה נוכל לבטל את החלטותיהם במנוחה במדה זו שהאמת תורה לנו את דרכה".³

כיצד אפשר לבנות תפיסת עולם שלמה מתוך הויכוח על גיל העולם? האם התאריך קובע? זה הרי ילדותי. כיצד יכול אדם לבנות את כל תפיסת עולמו על מודל מתמטי שאפשר להפריך אותו. עניין זה לא אמור להעלות או להוריד מבחינת האמונה. וטעות זו נעוצה בדיוק בתפיסה השטחית של התורה כספר הסטוריה.

לא כל כך חשוב מתי ברא אלוהים את העולם, אלא **האם יש בורא**.

וההשערות המדעיות יכולות לעיתים אף לאשש את האמונה, כפי שאנו רואים בהשערת המפץ הגדול, לפיה החלה ההוויה כולה מנקודה אינפיניטיסמלית של אנרגיה ומסה אינסופית.

ענייני המדע יכולים להסתדר בקלות עם התורה, ובודאי שאין הפרט הזה צריך להשפיע על חיינו המוסריים. גם כאשר התיאוריה המדעית הולכת ומשתכללת, הולכת ומרחיבה את יכולתה לתאר את

מאוד לרוח ישראל ומקורה באופן הפשטני בו תפסה הנצרות את כתבי הקודש.

בתוך עולמה של היהדות מעולם לא היתה סתירה בין התורה לבין המציאות האמפירית. עצם האופן בו מתנסחת התורה בתארה את מעשה הבריאה, מצביע על העומק הפילוסופי הגנוז בדברים שאינם ניתנים ליישוב על דרך הפשט. כך נאמר לנו בבראשית פרק א:

(ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים:

(ג) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור:

(ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך:

(ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד:

כלומר, עניין היום הראשון, ראשית הבריאה, הוא ה"אור" והבדלת יום ולילה".

אולם רק ביום הרביעי אנו מוצאים:

(יז) ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים:

(טו) והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן:

(טז) ויעש אלהים את שני המארת הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים:

(יז) ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ:

(יח) ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וירא אלהים כי טוב:

ברור בעליל מתוך הפשט עצמו, שתיאור הבריאה אינו עוסק בדיווח הסטורי. ביום הבריאה הראשון אין ירח ואין שמש, ומכאן שלא היה זה יום ולא לילה, אם כן מה הם ימי הבריאה? ברור שלא ימים כשלנו.

הר"י קלנר כותב: "תורה" - אמרו חז"ל, מלשון 'הוראה'. מורה היא את הדרך ליחיד, למשפחה, לחברה, לאומה ולאנושות כולה - כיצד יחיו את חייהם באופן ערכי. התורה היא 'הדרך אל הערך'. ממילא, כאשר אנו נגשים ללמוד את התורה, כל מה שנקרא בה, צריך להישמע, להיות מובן ולהילמד בקונטקסט הזה, כהדרכה לחיים הערכיים. תשומת לב לכך שהתורה נכתבה בתור ספר הדרכה לחיים הערכיים, אינה דבר כ"כ שכיח. לו לא היה זה המצב, יכולים היינו לחסוך דיונים רבים בשאלות התאמת התיאורים והדיווחים המקראיים למציאות הפרהיסטורית, ההיסטורית לרעיונות קוסמוגוניים,

³ הר"י קלנר (תשנ"ט) פירוש לספר בראשית. בדפוס. ציטוט מאת א"ש פלד.

מעצם הטבע האנושי, אותו טבע אנושי שההסטוריה והפסיכולוגיה האנושית כאחד מעידות על מהותו האמונית, על דבקותו בדת.

אלא שמבט מקרוב חושף מייד שאותה גישה חדשה כביכול למציאות, אותו אתאיזם המהווה כביכול חידוש עולמי, מאופיינת בכל הסממנים הקלאסיים של האמונה ושל הדת.

ככל שהדבר עשוי להישמע מפתיע לאוזניים שהורגלו בשיח "הנאורות", הכפירה עצמה היא דת.

"אני מאמין" אומר האתאיסט בלהט. "אני מאמין שאין אלוהים". אכן, זוהי הדבקות החדשה (והלא כל כך רציונלית): האמונה בכפירה.

ולא רק שהכפירה היא דת, אלא שמבט בוחן חושף שהיא הדת הקיצונית ביותר מכל הדתות שקדמו לה בתולדות האנושות, באשר היא לוחמת נגד המאמין והאמונה בלהט העולה על להט מלחמתם של המאמינים בכפירה.

כפי שנאמר על מדלין מארי או-הייר, אחת האתאיסטיות המופרסמות בארה"ב שלחמה בחירוף נפש נגד כל אמונה: "איך אפשר לשנוא מישהו שלא קיים במידה שהיא שונאת את אלוהים?"⁴

שני כהניה הגדולים של הכפירה (אולי מוטב לומר ארכיבוספיה), הם מארכס ודארווין, שכפירתם מעוגנת בטענות מדעיות כביכול, אך מהווה למעשה דת "חילונית" חדשה.

כפי שכותב מידג'לי: "בתרבות שלנו בה אנשים רבים טוענים באופן רשמי שאין להם דת כלל... אנו מוצאים תנועות המתפתחות באופן בלתי רשמי וספונטני ויש בהם אלמנטים רבים מאלו המאפיינים את הדת. אנו מוצאים מערכות כהונה, נבואות, סגידה, צרות אופן, רדיפה אחר כופרים, התבדלות כיתתית... פנטיות, רעיונות של חטא... וכו', המרקסיזם והאבולוציוניזם, שתי האמונות החילוניות הגדולות של ימינו, מפגינות את כל המאפיינים הדתיים הללו, וכמו הדתות הגדולות... יש להן מערכות מחשבה שאפתניות ורחבות שכוונתן לנסח, להגן ולהצדיק את רעיונותיהם – בקיצור: אידיאולוגיות".⁵

מתוך אידיאולוגיות אלו, מאמצים לעצמם מדענים רבים עיסוק תיאולוגי מובהק שאינו מתיישב כלל

המציאות בצורה מדויקת, אין בכך כדי לפגום באמונה.

בעיית דת ומדע היא בעיה שאינה קשורה למדע, אלא לאמונה בלבד. היא נובעת מהצורך לעגן החלטות אנושיות שלא לחיות על פי המוסר באיזשהו הגיון מדעי כביכול. מתוך עמדה אמונית או אנטי-אמונית זו (באשר גם אנטי-אמונה היא אמונה ולא מדע) מחוללים אנשי מדע את הטענות המטפיסיות שלהם הסותרות כביכול את התורה.

בין אם מדובר בתיאוריה המדעית הנוכחית המקובלת הסוברת שהעולם נברא מתוך מפץ גדול, בין אם תבוא תיאוריה אחרת ומשוכללת ממנה שלא תיישב בצורה יפה כל כך עם הרעיון היסודי של בריאה יש מאין – בין כה ובין כה עדיין עומדת התורה בעינה, על כל תביעותיה המוסריות וכל קריאתה לאדם לרומם את עצמו. עדיין נשארים חובותיו של האדם, ועדיין הוא נקרא לעבוד את ה'. דווקא כשמבינים שאין כל סתירה בין מדע לבין אמונה, דהיינו כשמפסיקים לגייס את המדע לאישוש תזות אמוניות/אנטי-אמוניות, רק אז מתרוממים למבט המקיף הרואה הקריאה המוסרית הקוראת לאדם מתוך עולמו המופלא של הקב"ה.

מעבר לעקרון יסודי זה, ניתן להבחין גם בכך שאין כל אפשרות לשיטה המדעית האינדוקטיבית לומר דבר כלשהו שיש לו רלוונטיות לאמונה. המדע האמפירי המבוסס על אישוס והפרכה של תיאוריות באמצעות ניסויים הבאים לחולל סברות אינדוקטיביות מוגבל למציאות הניצבת בפניו. כיצד ניתן יהיה לאשש תיאוריה ביחס לגיל העולם וזמן הבריאה. האם נבצע ניסוי 40 מיליארד שנה כדי לראות את התוצאה, וכיצד ניתן לבחון באופן מדעי אמפירי את שהיה בעבר? הרי העבר כבר קרה וכל מערך הניבוי-ניסוי שעליו מבוסס המדע אינו חל עליו. אין מדע רטרואקטיבי, באשר אין לנו כל יכולת לבחון את השערותינו הרטרואקטיביות. עם כל היופי של השערת המפץ הגדול – אין הוא אלא אקסטרפולציה לאחור מהנתונים הניצבים לפני המדען כיום, אקסטרפולציה הנשענת על אקסיומות רבות שאין להן כל ביסוס אמפירי, כגון השערת העבודה שההתפתחות היא ליניארית וכפי שהעולם מתנהג כיום כך התנהג מאז המפץ הגדול – השערה שאין לה על מה לסמוך מעבר לאינטואיציה שלנו שהעולם הוא מקום מסודר... והרי דברים רבים במציאות הטבעית מתנהגים באופן בלתי-ליניארי, ואפילו קאוטי...

כיצד אם כן, קורה, שלפתע פתאום, מופיעה לה באירופה של המאה ה-19 תופעה המתיימרת לחרוג

⁴ Anon., "That Fiery Radio Debate: Is She Really an Atheist?," *Creation Ex Nihilo*, Volume 15, No. 2, p. 37.

⁵ [Midgley M.](#), "Evolution as a Religion: Strange Hopes and Stranger Fears," [1985], Methuen: London, 1986, reprint, p.15.

עם האוביקטיביות המדעית. כפי שכותב שאליס: "אין זה יותר כפרני לומר שהיקום מפגין מטרותיות, כפי שאמר הויל, מלומר שהיקום חסר תכלית, כפי שקבע סטיבן וויינברג. שתי ההצהרות הללו הן הצהרות מטפיסיות הנמצאות מעבר לתחום עיסוקיו של המדע. אולם נראה שעמיתיהם של המדענים מתירים להם לומר דברים מטפיזיים ביחס להעדר תכלית, אך לא ההיפך. אני מסיק מכך שהמדע, המאפשר רעיון מטפיזי זה, רואה עצמו כדת, ומסתבר שהוא רואה עצמו כדת אתיאיסטית (אם יכול להיות דבר כזה)".⁶

כפי שניתן ללמוד, למשל, מדבריו הפנטיים חוצבי הלהבות של אחד מכוהניה הגדולים של דת האבולוציה, ר. דוקינז, שהקדיש את רוב חייו למלחמה נגד האמונה, נגד מי שאינו אוחז בדוגמה של דת האבולוציה: "ניתן לומר במאת האחוזים שאם אתה פוגש מישהו שאינו מאמין באבולוציה, הרי אדם זה הוא בור, טיפש או מטורף (או מרושע, אם כי אני מעדיף שלא לשקול אפשרות זו)".⁷

באופן יסודי, אין הבדל בין ידיעותיו של בעל מכולת ביחס לבורא עולם לבין ידיעתו של פרופסור לאסטרונומיה. לעיסוקו של זה בקמעונאות ושל זה במשוואות קרינה, לא יכולה להיות השלכה ביחס לאמונה. התביעה המוסרית של התורה מופנית כלפי שניהם בשווה, והקריאה לדעת את ה' אף היא חלה על שניהם בשווה. לכן בעיית הכפירה היא חברתית ולא אינטלקטואלית, באשר אין כל התנגשות בין מדע לאמונה, אלא רק בין אנשי מדע המחזיקים באמונה אנטי-אמונית לבין האמונה.

⁶ [Shallis M.](#), "In the eye of a storm," New Scientist, January 19, 1984, pp.42-43.

⁷ [Dawkins R.](#), "Put Your Money on Evolution", Review of Johanson D. & Edey M.A., "Blueprints: Solving the Mystery of Evolution", in New York Times, April 9, 1989, sec. 7, p34